

### Теоретичні розробки В. Кравченка з питань обліку музейних фондів

Значне місце у науково-методичному доробку Василя Кравченка посідають питання процесу облікування музейних предметів. Облік музейних фондів – це встановлення точних відомостей і предметного опису усіх пам'яток, що перебувають в музеї [12, 90]. Цей процес важливий з точки зору необхідності якісної систематизації музейних фондів за чіткими, зрозумілими критеріями.

У дореволюційний період всю облікову документацію музейних закладів, що діяли на теренах України, уособлювала єдина інвентарна книга, музейні предмети до якої записувалися по мірі надходження, без урахування хронологічної чи типологічної належності, місця знахідки, інших ознак. Таким чином, така інвентарна книга виконувала облікові функції без будь-якої систематизації, упорядкування. У досліджуваній період, коли музеї перейшли у відомство Народного комісаріату освіти, ситуація з облікуванням змінилася. Музейні колекції почали сприймати як важливу складову державного майнового фонду [14, 72]. В інструкції по обліку музейних предметів 1938 р. було чітко визначено: «На музеях СРСР лежить відповідальне завдання збору, обачливої охорони найцінніших соціалістичних багатств» [2, 3]. Відповідно зросли і вимоги до їх обліку та збереженості. З'явилися певні правила щодо наявності даних про походження, місце і умови знахідки, відомості про подальшу долю експонату, тощо [4, 7].

У теоретико-методологічних роботах В. Кравченка, як і у практиці етнографічного відділу термін «облік музейних фондів» не вживається. Натомість застосовується поняття – «Лабораторна обробка речей» [11], або «Обробка матеріалів у музейній лабораторії» [7, 54-57], які у повній мірі за змістом відповідають сучасному розумінню слова «облік».

У сьогочасній музейній практиці облік музейних предметів відбувається у три етапи: первинна реєстрація, інвентаризація та каталогізація [15, 127]. У 20-х рр. ХХ ст. музейні працівники послуговувалися дещо відмінними принципами обліку музейних предметів. Вивчаючи науковий доробок В. Кравченка, можна зробити висновок про те, що за сутністю усі означені стадії обліку також мали місце у музейній практиці на початку століття, проте не було власне такої чіткої визначеності самих етапів обліку. Наприклад, процес оформлення інвентарної картки музейного предмету, що за своєю формою є елементом допоміжного обліку, у сучасній

*Історія музейництва, пам'яткоохоронної справи,  
краєзнавства і туризму в Острозі та на Волині*

прикладній музеології за змістом близький до виготовлення паспорта музейного предмету. Проте, на відміну від паспорта, створення інвентарної картки містило також елементи наукового вивчення музейного предмета (тобто каталогізації), зокрема його атрибуції та систематизації [11, 17].

У розробленій В. Кравченком схемі процесу лабораторної обробки музейних предметів можна виділити такі складові: 1) виготовлення вступного ярличка (використовується ще термін «квит»); 2) запис інформації про предмет до музейної книги (застосовуються також рівнозначні за змістом терміни – «інвентар», «каталог») та надання експонату інвентарного номера (застосовується термін «черга»); 3) оформлення інвентарної картки на музейний предмет; 4) виготовлення музейного ярличка із зазначенням інвентарного номера [7, 54-57; 11, 3].

Коли предмет музейного значення відібрано із зовнішнього середовища, на нього виготовляли так званий вступний ярличок із зазначенням назви, даних про те, де і від кого, ким і коли його було здобуто [11, 1]. Інформацію важливо було подати у найповнішому обсязі, зокрема, рекомендувалося також зазначати детальні відомості про місце походження експоната (село, волость, повіт, губернія), дані про людину, від якої він надійшов, або ж про майстра, який його виготовив [10, 2]. Аналогічний квит слід було оформляти і на фотографії, малюнки, моделі предметів музейного значення, які з певних причин не можна було подати до музейної установи [13, 3]. З цим ярличком предмет вступав до музею. У досліджуваний період такою практикою Український комітет охорони пам'яток при Укрнауці рекомендував послуговуватися усім музейним закладам УСРР [3, 137-138].

У музейній лабораторії предмет підлягав вивченню: здійснювався опис його зовнішнього вигляду та точні виміри усіх деталей [6, 27]. Далі предмет належно було записати до музейної книги. В. Кравченко подає наступний зразок оформлення записів у каталозі [7, 55]:

Рік, місяць і день	Черга рядкова	Назва та опис речей	Кіль- кість	Ціна		Здобуто			При- мітка
				Карб.	Коп.	Де	Коли	Від кого	

Відзначаючи той факт, що справа ведення музейних книг у цілому по музеях України є незадовільною, і нерідко зібрані предмети просто «згачують в одну загальну купу», В. Кравченко загострював увагу на тому, що створення каталогу є питанням першочерговим. До нього слід

*Теоретичні розробки В. Кравченка з питань обліку музейних фондів*

---

приступати одразу після утворення музею і регулярно вести усі записи [8, 23-24]. Також вчений наголошував, що будь-який музейний предмет обов'язково мусить мати свій інвентарний номер – чергу [7, 56].

Наступним етапом обліку було виготовлення карток на предмети, що надійшли до фондів музею. На картках зазначалися черга експонату згідно музейного каталогу, назва предмета, де, ким, коли, від кого його було здобуто, коли предмет вступив до музею [11, 2-4], а також інформація про те, чи ця річ була виготовлена для власного вжитку, чи на замовлення, чи на продаж [10, 2]. Зверталася увага на необхідність зазначення точної місцевої назви кожного експонату та його призначення [11, 2-4]. У разі ж, коли річ складалася з кількох частин – необхідно було зазначити назву кожного з елементів [10, 2].

Зі зворотного боку картки вмщувався схематичний малюнок предмета із зазначенням точних розмірів [11, 3], а також подавалася інформація про результати наукового вивчення предмета: походження його назви, відомості про використання, зв'язок з іншими музейними та позамузейними предметами [9, 3].

У працях було відмічено, що розміри карток можуть бути вільними [6, 28], проте для зручності рекомендувалося виготовляти їх більш-менш однакового формату, з цупкішого паперу. Зберігати картки слід було у спеціальній коробці, уклавши їх за порядком [6, 56].

Завершальним етапом обліку було виготовлення другого музейного ярличка. На ньому зазначалися назва музейного закладу, його відділу (у фондах якого зберігається експонат), інвентарний номер та назва музейного предмета [11, 3]. Музейний ярличок прикріплювали до експоната ниткою, або ж його наклеювали [7, 56 зв.]. Зазначалося, що при наявності у музеї «писаного Провідника» (очевидно це був окремий додатковий журнал з найповнішою інформацією про експонати) музейного ярлика на предмети можна було не виготовляти, а лише вказувати їх інвентарний номер з каталогу [6, 28].

Кожен відділ музею складав свою окрему інвентарну книгу, а тому на музейному ярличку могло бути два номери: один – за загальномузейним каталогом, другий – згідно внутрішнього інвентаря відділу [8, 25].

Якщо предмети музейного значення були зібрані під час польової експедиції далеко від музею і потребували перевезення, то у програмі улаштування етнографічних музеїв подаються додаткові рекомендації щодо обліку такого матеріалу. До кожної посилки слід було скласти детальний опис усіх речей за числами („ч.ч. (№№)“) з інформацією, аналогічною до тієї, яка зазначається у вступному ярлику. Водночас кожна річ варто було позначити відповідним їй номером. Якщо це не можливо було зробити, то

на предмет чіпляли „квит” з числом. Такий підхід попереджав можливе переплутання і навіть згубу окремих експонатів. В. Г. Кравченко особливо наголошував на тому, що „річ без зазначення її походження не є етнографічний документ, бо вже сама вона вимагає виявлення себе по іншим річам, походження яких виявлено точно” [10, 2].

Запропоновані прийоми можна порівняти із сучасним документом – польовим описом, який призначений для обліку та опису предметів музейного значення, відібраних під час експедицій. У ньому, зокрема, заповнюються наступні графи: порядковий номер предмету, дата і місце виявлення або придбання, найменування і короткий опис (до того ж, окрім наукової назви, наводиться ще й місцева) та інше [15, 392]. Таким чином, прослідковується певна спадкоємність практик музейної роботи.

Після остаточного опрацювання в лабораторії експонат надходив до відповідного відділу музею, де його розташовували на тому місці, яке йому належало згідно зазначеної на квиті змістової систематизації [6, 30].

Беззаперечним було твердження про те, що предмети музейного значення у будь-якому випадку підлягали науковому опрацюванню саме у музейній лабораторії [7, 54]. Незалежно від того, чи об'єкт було подаровано музею, чи його було набуто під час експедиції, він не міг потрапити до експозиційної зали без попереднього обліку та вивчення. Василь Григорович писав: «У Музеї не личить виставляти речей випадкових, походження яких не виявлено, а також тих, що не одержали належної обробки в лабораторії» [7, 57]. Методика наукового опрацювання музейних предметів неодноразово обговорювалося і на пленумах Комітету Охорони пам'яток культури як необхідна, першочергова умова збереженості пам'яток історії та культури [5, 351].

Слід відзначити, що розроблені прийоми ведення обліку музейних предметів були, за висловом самого автора, «тимчасовими», оскільки Народним комісаріатом освіти, у чиєму віданні перебували музеї, на той час ще не були розроблені стандартні вимоги щодо обліку та збереження музейних фондів [6, 27]. Типова інструкція обліку та зберігання музейних фондів була розроблена Музейно-краєзнавчим відділом Народного комісаріату освіти СРСР лише у 1938 р. [2, 1].

Таким чином, цінність упорядкованої В. Г. Кравченком системи обліку музейних фондів полягає ще й у тому, що вона до певної міри закривала прогалину у нормативній базі регулювання музейної діяльності (а саме: відсутність затверджених принципів облікування експонатів) і слугувала єдиним зразком для новоорганізованих регіональних музеїв.

*Теоретичні розробки В. Кравченка з питань обліку музейних фондів*

---

**Література та джерела**

1. Дубровський В. Поточні справи охорони пам'яток культури на Україні // Наука на Україні. – 1927. – № 2-4. – С. 348-356.
2. Инструкция по учёту, инвентаризации и хранению музейных материалов. – М.: Типо-литография им. Веровского, 1938. – 32 с.
3. Інструкції для збирання культурних решток з поверхні // Охорона пам'яток культури на Україні (під. ред. О. Федоровського, С. Таранушенка, В. Дубровського). – 1927. – Зб. 1. – Харків, Український комітет охорони пам'яток при Укрнауці. – 159 с.
4. Панченко М.В. Старі підходи до нових проблем: музейний облік на сучасному етапі // Український музей (Інформаційний бюлетень). – 2005. - № 1(3). – С. 7.
5. Резолюція пленуму Комітету Охорони пам'яток культури 23-го травня 1930 р. // Краєзнавство. – 1930. – № 1-5. – С. 78-79.
6. Рукописні фонди Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського (далі – РФ ІМФЕ) – Ф. 15-2 – Од. зб. 68.
7. РФ ІМФЕ. – Ф. 15-2 – Од. зб. 69.
8. РФ ІМФЕ. – Ф. 15-2 – Од. зб. 91.
9. РФ ІМФЕ. – Ф. 16 – Од. зб. 11.
10. РФ ІМФЕ. – Ф. 16 – Од. зб. 28.
11. РФ ІМФЕ. – Ф. 16 – Од. зб. 29.
12. Рутинський М. Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 428 с.
13. Старий. До молодих етнографів Волині // Сільська біднота. – 1922. – Ч. 188. – 23 вересня. – С.3.
14. Шмит И. Исторические, этнографические, художественные музеи: Очерк истории музейного дела. – Харьков: Издательство «Союз», 1919. – 103 с.
15. Юренева Т. Ю. Музееведение: Учебник для высшей школы. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Академический проект, 2006. – 560 с.